

8-10-2019

PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF FORMATION OF PROFESSIONAL INTEREST TO FUTURE TEACHERS

Shabon Farmanova

Bukhara state University The Department of education Basic doctoral student of the 2nd course

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Farmanova, Shabon (2019) "PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF FORMATION OF PROFESSIONAL INTEREST TO FUTURE TEACHERS," *Scientific Bulletin of Namangan State University*: Vol. 1 : Iss. 4 , Article 58.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss4/58>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact brownman91@mail.ru.

PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF FORMATION OF PROFESSIONAL INTEREST TO FUTURE TEACHERS

Cover Page Footnote

???????

Erratum

???????

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ИНТЕРЕСА У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Шабон Фармонова

Бухарский государственный университет
Кафедры педагогики Базовый докторант 2-го курса

Аннотация. В статье рассматривается психологическая составляющая профессионального интереса в развитии коммуникативной культуры будущих учителей. Практическая направленность изучения профессионального интереса связана с поиском, формированием и поддержанием психологических условий возникновения профессионального интереса к определенной деятельности. При разработке модели профессионального интереса автор опирается на ситуацию, когда профессиональный интерес может быть описан как личностное развитие учителя, которое возникает и проявляется во взаимодействии между субъектом и определенной деятельностью.

Ключевые слова: проектирование, проектное образование, интерес, способность, деятельность, профессиональное качество, воля, склонность, субъект.

PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF FORMATION OF PROFESSIONAL INTEREST TO FUTURE TEACHERS

Shabon Farmanova

Bukhara state University The Department of education
Basic doctoral student of the 2nd course

Abstract: The article deals with the psychological component of professional interest in the development of communicative culture of future teachers. The practical orientation of the study of professional interest is associated with the search, formation and maintenance of psychological conditions of professional interest in a particular activity. When developing a model of professional interest, the author relies on the situation when professional interest can be described as a personal development of the teacher, which arises and manifests itself in the interaction between the subject and a certain activity.

Key words: design, project education, interest, ability, activity, professional quality, will, inclination, subject.

Педагогик таълим назариясида лойиҳалаш муаммосини ишлаб чиқишда у “фаолият” тушунчаси билан узвий боғланган ва фаолиятнинг тахминий вариантларини яратиш ҳамда унинг натижаларини ташхислашдан иборат, деб қаралган тадқиқотлар (А.Н.Леонтьев) алоҳида ўрин тутади. Мазкур фаолиятда асосан лойиҳалаш ғоялари ва унинг ечимларини генерациялаш, ишлаш ва интеграциялаш, лойиҳалашнинг ижобий натижаси саналади.

Лойиҳалашда муайян педагогик-технологик вазифаларни ҳал қилиш натижаси ифодаланган бўлиб, муайян ғояни яратиш, конструкциялаш ва амалиётда фойдали натижагача етказишни кўзда тутади. Шунга кўра, лойиҳалаш таълимнинг технологик жараёнини лойиҳалаш, ташкил қилиш ва таҳлил этишни ўз ичига олган касбий-педагогик фаолият тури сифатида тавсифланади. Аёнки, лойиҳалаш

фаолияти тузилмасида фаолиятнинг икки даражаси кузатилади: лойиҳалашнинг лойиҳа кўринишидаги янги билимларни яратишни кўзда тутадиган ижодий характери; илғор педагоглар тажрибасини ўрганиш асосида яратилган лойиҳада педагог шахсини акс эттирадиган лойиҳалашнинг индивидуал характери.

Лойиҳалаш фаолиятини педагогнинг касбий компетенциясининг педагогик фаолиятни амалга оширишга назарий ва амалий тайёргарлиги бирлигини ифодаладиган ва касбий сифатини тавсифладиган қисми сифатида қараш зарур.

Бўлажак ўқитувчининг лойиҳалаш фаолиятига назарий тайёргарлигини белгиладиган компетенциялар мажмуига педагогик фаолиятни ўз-ўзини такомиллаштиришни таъминловчи рефлексив; ўзининг методик даражасини ошириш қобилиятини ривожлантирувчи когнитив; ахборот олиш ҳамда уни қўллашга оид кўникма ва малакаларни шакллантирувчи маърифий; оғзаки ва ёзма мулоқот технологиясини ривожлантирадиган коммуникатив; ўзининг касбий компетентлиги моҳиятини англашга йўналтирадиган ижтимоий компетенцияни киритади.

Лойиҳавий таълимда бўлажак ўқитувчининг касбий қизиқиши унинг истиқболдаги фаолиятининг «билим» – «билим + тажриба» – «билим + тажриба + мустақиллик» каби уч босқичда кечадиган малака даражасининг ривожланиш имконини беради.

Қизиқишлар ва қобилиятлар ўртасидаги ўзаро алоқани таҳлил қиларкан С.Л.Рубинштейн [1] уларнинг ўртасида маълум бир боғлиқлик бор деган тўхтамга келди. Муаллиф мойиллик, қизиқиш ва қобилият ўртасида зиддиятлар бўлиши ва бунинг устига бу ҳолат унчалик ифодаланмаган қобилиятлар билан учрайди деб ҳисоблайди. Мойилликлар ва қобилиятларнинг мос келмаслиги қўшимча ҳолатларнинг борлиги тўғрисида гувоҳлик беради [2]. Қизиқишлар қобилиятларнинг ривожланишида муҳим рол ўйнайди. Лекин қизиқиш фақатгина агар у эпизодик эмас, балки янада доимийроқ характерга эга бўлса, агар у ўз навбатида қизиқишнинг ҳаракатини, унинг чуқурлиги ва кенглигини белгиловчи мураккаблашиб боровчи билимлар тизими билан мунтазам “бойитилиб” борилса, қобилиятларнинг ривожланишини ҳаракатга келтирувчи кучга айланади. Бу ерда бўлса қизиқиш ва қобилиятлар ўртасидаги ўзаро алоқа кўрсатилган бўлиб, бу қобилиятларни ривожлантирган ҳолда қизиқишнинг шаклланишига бўлган услубий ёндашувларни очиб беради. Одамнинг қатъий қизиқишлари унинг қобилиятларининг ўзига хос “лакмус қоғозчаси” ҳисобланади [3], лекин бу ҳар доим ҳам бундай эмас. Кишида шу фаолият тури билан шуғулланишни бошлашига қадар махсус қобилиятларсиз ҳам бирор бир фаолият турига нисбатан касбий қизиқиш пайдо бўлиши ва ривожланиши мумкин. Баъзи манбаларда касбий қизиқишнинг ирода сифатлари ва рағбатлар билан алоқаси ҳам кўрсатилади [4]. Рағбатлар (касб билан боғлиқ) ташкил қилувчи қисм саналадиган мураккаб шахсий шаклланиш сифатидаги касбий қизиқишдан келиб чиқадиган бўлсак, у ҳолда уларнинг ўзаро алоқаси тўғрисидаги масала ўз-ўзидан олиб ташланади. Шундай қилиб, касбий қизиқиш шахснинг тузилишида алоҳида ҳолатда турмайди, балки бошқа таркибий унсурлар (қобилиятлар, мойилликлар, ирода жихатлари) билан узвий бирдамликда

бўлади. Мойиллик ва қобилиятлар билан узвий бирликда бўлган ҳолда, касбий қизиқиш касбий истеъдодга айланади.

Касбий қизиқишнинг адабиётларда учрайдиган таърифини ўзига хос модел деб қабул қилиш мумкин.

Касбий қизиқиш моделини ишлаб чиқишда, биз шу нарсадан келиб чиқамизки, бу шахсий шаклланиш субъект билан танланган касб ўртасидаги ўзаро алоқада намоён бўлади. Касбий қизиқишни динамик шахсий шаклланиш сифатида тушунган ҳолда уни касб ва ижтимоий муҳит билан ўзаро таъсирда қараш мумкин.

Ҳар қандай қизиқиш субъектив ва объектив бирликдан иборат эканлигини тўғрисидаги энг муҳим мулоҳаза [5] касбий қизиқиш моделини яратишда янги имкониятларни очиб беради. Лекин касбий қизиқишни ўрганишда тадқиқотчилар томонидан касбга бўлган субъектив муносабат кўриб чиқилади. Ўз навбатида биз битта нарсага мойилмизки, касбий қизиқиш субъектда унга ташқи муҳитнинг таъсирида пайдо бўлади ва танланган касб ижобий туйғуларни уйғотган ҳолда маълум таъсир кўрсатаётган пайтда намоён бўлади. Шу муносабат билан касбий қизиқишни шахснинг у танлаган касб билан у орқали юзага келган ўзаро таъсири сифатида тушуниш тўғри бўларди. Бундай ҳолатда, касбий қизиқишни ўрганган ҳолда, касбнинг субъектга нисбатан таъсирини ҳам кўриб чиқиш лозим. Бўлажак ўқитувчи фаолиятига бўлган касбий қизиқишнинг моделини ишлаб чиқишда биз қуйидаги шароитлардан келиб чиқдик. Биринчиси шундан иборатки, қизиқишнинг моҳиятини, унинг пайдо бўлиши ва кейинчалик ривожланишининг механизмларини англашга имкон берадиган битта модел яратиш зарур. Иккинчидан, касбий қизиқишнинг ишлаб чиқилган модели унинг кишида шаклланиши учун тарбиявий ишнинг ташхиси ва истиқболларини очишга имкон бера олиши керак. Шундай модели яратишда биз субъектнинг у танлаган касб билан ўзаро таъсирининг жараёни ва шакллари асос қилиб оламиз. Ўзаро таъсирнинг жараёни деганда биз ташқи шароитнинг ички ва ички шароитнинг ташқи шароит билан доимий равишда воситаланишини тушунамиз. Биринчисининг натижаси субъектда касбга бўлган ҳис-туйғу муносабатнинг пайдо бўлиши ва уни танлашнинг сабабларининг шаклланиши ҳисобланади. Иккинчиси воситаланишнинг натижаси эса субъект томонидан касбга нисбатан ақлий ва иродавий фаолликнинг намоён қилиш ҳисобланади. Субъектнинг у танлаган касб билан шундай икки томонлама ўзаро таъсири жараёнида улар ўртасидаги мувофиқлик даражаси аниқланади. Касбий қизиқишнинг тузилишини асослашда биз воситалаш ва акс этиш жараёнлар бирликда бўлганлигидан келиб чиқамиз. Шу муносабат билан субъект томонидан танланган касбга нисбатан алоқанинг акс этиши маълум шаклларда намоён бўлади. Психологик тадқиқотларда белгиланган ҳолатга кўра, психика учликда, яъни ҳис-туйғу, ақл, иродада намоён бўлади ва кейинчалик бу учлик субъект ва танланган касб билан ўзаро алоқада ҳам содир бўлади [6]. Касбий қизиқиш тузилишига кўра, унинг таркибига қуйидаги қисмлар киради: ҳис-туйғу, рағбатлантирувчи, ақлий ва ирода.

Ҳис-туйғу компонент. Ички таъсирлар ташқи таъсирлардан интериоризация йўли орқали келиб чиқади. Бу ҳолат касбий қизиқишнинг пайдо бўлишининг механизмида жуда муҳим аҳамиятга эга. Бунинг барчаси касбий қизиқишнинг унинг

кўрсаткичи сифатида хизмат қилиши мумкин бўлган ҳис-туйғу компонентини ташкил этади. Ҳис-туйғу компоненти ўз ичига қуйидагиларни олади: 1) касбнинг жозибадорлик даражаси ва характери; 2) тўғри касбни танлаганлигига ишонч ва уни алмаштириш истагининг йўқлиги; 3) танланган касбдан қониқиш.

Мотивацион компонент. Касбга нисбатан ижобий ҳис-туйғулар субъект касбни танлашда ва кейинчалик ишда асосланадиган рағбатларнинг пайдо бўлишига олиб келиб, бу мотивацион компонентни ташкил этади. Касбий қизиқишни шакллантиришнинг ҳар бир босқичига ўзининг рағбатлар гуруҳи мос келади: 1) ҳис-туйғу босқичига (мактаб йилларида) – касбни танлашга рағбат; 2) энг маъқул босқичига (касбий тайёргарлик даврида) – касбни эгаллашга бўлган рағбат; 3) эмпирик босқичга (ёш мутахассиснинг иши даврида) – касбий фаолиятни такомиллаштиришга бўлган рағбат.

Ақлий компонент касбий қизиқишда касб танлашнинг рағбатлари долзарб бўлган пайдан бошлаб намоён бўлади. Шахснинг ақлий фаоллигининг манбаси рағбатдир. Ўз навбатида касбни англаш, унинг ички қабул қилиниши ва унинг ўз мувофиқлигини топишини рағбат мустаҳкамлайди. Ақлий компонент касбий қизиқишни шакллантиришнинг барча босқичларида намоён бўлади. Ҳис-туйғу босқичида ақлий компонент касбни англаш, ўз мувофиқлигини излаш орқали; рационал босқичда касбни эгаллашда; эмпирик босқичда эса касбий фаолиятни такомиллаштириш ва ўз-ўзини шакллантиришда намоён бўлади.

Ирода компоненти. Ирода компоненти функцияларига касбий қизиқишни шакллантиришнинг турли босқичларида пайдо бўладиган салбий туйғулар ва ноқулай шароитларни енгиб ўтиш киради. Рағбат ва ижобий туйғулар билан пайдо бўлувчи кишининг фақат ривожланган соҳасигина субъектни касбни фаолроқ эгаллашга ва ўзининг касбий фаолиятини такомиллаштиришга ундайди.

Касбий қизиқиш моделининг функция бажаришида таркибий қисмларнинг пайдо бўлишининг кетма-кетлигини, уларнинг фаолиятини, ўзаро алоқаси ва ўзаро таъсирини ажратиш лозим.

1. Таркибий қисмларнинг пайдо бўлишининг кетма-кетлиги. Касбий қизиқиш субъектга атроф муҳитнинг ва маълум касбнинг таъсири оқибатида пайдо бўлади. Таркибий қисмлардан биринчилардан бўлиб субъектнинг жозибадорлиги асосида касбга бўлган муносабатини белгиловчи туйғуларни ўз ичига олувчи ҳис-туйғу компонент пайдо бўлади. Шундай қилиб, касбий қизиқишнинг биринчи ва белгиловчи компоненти бу ҳис-туйғу компоненти бўлиб, у рағбатлантирувчига таъсир ўтказади. Мотивацион компонент ақлий ва ирода компонентларининг функция бажаришини белгилаб беради.

2. Таркибий қисмларнинг аҳамияти. Ҳис-туйғу компонентини касбий қизиқиш моделидан чиқарилишини тасаввур қилиб кўрайлик. Бундай ҳолатда муайян касб ижобий туйғуларни уйғотмайди ва шахс томонидан қабул қилиниши мумкин эмас. Касбий қизиқишни шакллантиришнинг кейинги босқичларида ҳис-туйғу компоненти салбий бўёққа эга бўлиши мумкин.

Хулоса қилиб айтганда, бўлажак ўқитувчиларнинг касбий қизиқиши унинг келажақда етук кадр бўлиб етишишида муҳим аҳамият касб этади.

References:

1. Rubinshteyn S.L. Problemi obshchey psixologii -M.: "Pedagogika", 1976, 416 s.
2. Kovalev A.G. Psixologiya lichnosti: Uchebnoe posobie dlya studentov pedinstitutov. - 3-e izd. pererab. - M.: Prosveshchenie, 1969. - 391 s.
3. Kuravleva V.I. Metodi pedagogicheskix issledovaniy: Uchebnoe posobie dlya studentov ped. institutov - M.: Prosveshchenie, 1972. - 159 s.
4. Arxangelskiy S.I. Uchebniy protsess v visshey shkole, ego zakonomernie osnovi i metodi. - M.: Visschaya shkola, 1980. - 367 s.
5. Kregjde S.P. Psixologiya formirovaniya professionalnix interesov; Dis. d-ra psixol. nauk. - Vilnyus, 1982. -343 s.
6. Leontev A.N., Gippenreytera YU. Praktikum po psixologii - M.: MGU, 1972. - s. I0I-I04.
7. Zdravomislov A.G. Teoreticheskie i metodologicheskie problemi issledovaniya sotsialnix interesov: Avtoref. dis. d-ra filos. nauk. - M., 1969. - 48 s.